

2023: Die verbete dringendheid van die hede

Agbare Speaker,

Agbare Lede van die Wes-Kaapse Kabinet,

Agbare Leier van die Opposisie,

Agbare Lede van die Huis,

Spesiale gaste wat vandag hier teenwoordig is,

Lede van die media,

Mense van die Wes-Kaap,

Dit is my eer om die 2023-Staatsrede aan julle te lewer. Dit is goed om terug in die setel van ons parlement te wees.

'n Jaar gelede was ons steeds in die greep van die COVID-19-pandemie, rooilyste en die omicron-variant. Ons moes almal mekaar ondersteun en baie van ons het geliefdes verloor. In ons eie kookus het ons ons Hoofsweep Lorraine Botha verloor. Die inval van die soewereine staat Oekraïne deur sy koloniserende buurland Rusland het gevolge regoor die wêreld gehad, en ons sien 'n verwoestende tragedie ontvou in die nasleep van die aardbewing in Turkye en Sirië verlede week Sondag. Die afgelope jaar het ons almal belas. As leiers voel ons diep verantwoordelik vir ons burgers. In 1963 het Martin Luther King Jr gesê:

“Ons word nou gekonfronteer met die feit dat môre vandag is. Ons word gekonfronteer met die vurige dringendheid van die hede ... Hierdie is nie die tyd vir apatie of selfvoldaanheid nie. Dit is 'n tyd vir sterk en positiewe optrede.”

Ek voel daardie vurige dringendheid van die hede elke keer wanneer ek met 'n burger, 'n kleinsake-eienaar of 'n staatsamptenaar praat. Ons is desperaat vir dringende optrede vandag vir môre. Die regering van die Wes-Kaap bied nou 'n duidelike verskil vir ons inwoners, nie planne of vlakke nie, maar herkenbare, tasbare optrede.

Ek is trots om die Premier van hierdie provinsie te wees. Ek weet dat dit 'n buitengewoon moeilike jaar vir ons almal was, maar oral waar ek gaan, sien ek hoe mense tot aksie oorgaan: burgers wat sterker optree; entrepreneurs wat groeigeleenthede vind en almal wat energiek aan die gang is. As 'n regering erken ons ons belangrike rol in die skep van 'n omgewing waar almal van ons kan floreer en aktief kan optree. Dit is hoekom ek die vurige dringendheid van die hede ervaar, nie net vir hierdie provinsie nie maar vir die hele Suid-Afrika.

Energiekrisis

Dit begin met hoe ons die energiekrisis benader.

Dit is in skille kontras met 'n nasionale regering wat:

- 'n nuwe minister teen 'n stewige koste vir die belastingbetaler aanstel;
- teenstrydige planne met min besonderhede uiteensit;
- angs skep dat 'n nuwe ramptoestand weer grootskaalse plundering van Suid-Afrikaners se geld sal veroorsaak, sinnelose regulasies; en
- gesentraliseerde mag in 'n "Imperiale Presidensie" laat toeneem.

Ek doen 'n beroep op president Cyril Ramaphosa om te verseker dat ons tydens hierdie nuwe ramptoestand sommige van die eenvoudige stappe volg wat ons tydens die COVID-19-pandemie geneem het, om groter deursigtigheid en aanspreeklikheid te verseker, soos aanspreeklikheid teenoor die parlement. Tydens die pandemie het hierdie provinsiale wetgewer 'n komitee gestig om toesig te hou oor alle COVID-19-verwante staatsuitgawes en ek verwelkom die Wes-Kaapse parlement wat 'n soortgelyke oorsigkomitee vir die energiekrisis aanstel. Ons is gereed om verantwoording te doen!

Die Wes-Kaapse Regering-span het gewys dat ons tydens stresvolle situasies en krisisse innoveer en proaktief optree. Tydens COVID-19 het die hele Wes-Kaapse Regering-span saamgestaan om saam met ons burgers op die situasie te reageer. Ek is steeds ontsaglik trots wanneer ek dink aan hoe ons gereageer het:

- die grootste veldhospitaal, op die vasteland "Die Hospitaal van Hoop", binne ses weke;
- hoe ons gesondheidsdepartement die plaaslike koeriermaatskappy geword het. Toe hulle toue van ons mees kwesbare burgers by klinieke sien, het hulle gereageer deur chroniese medikasie reg by ons burgers se deure af te lewer; en
- hoe ons deurry-inentingspersele ontwikkel het om mense te help om ingeënt te word.

Ons het 'n proaktiewe houding getoon toe ons die droogtes van 2017/18/19 in die gesig gestaar het en saam rampspoed vermy het. Ek glo vas dat ons dit nou weer sal doen in die lig van die energiekrisis.

Elektrisiteitsvoorsiening is nie 'n provinsiale regering se mandaat nie. Maar ons sal nie ons plig versuim om ons burgers te dien nie. Ons sit koppe bymekaar, put uit 'n diep poel van kundigheid in ons regering, kom met ons eie plan, en steun op die veerkrachtigheid wat ons reeds ontwikkel het.

Om ons ingrypings te lei, het ek die Wes-Kaapse Energieraad op die been gebring toe ons verlede jaar op die hoogtepunt van Fase 6-beurkrag was. En aan die begin van hierdie jaar het ek die voormalige Eskom-bestuurder Alwie Lester in diens geneem om ons te help met advies oor ons energieveerkrachtigheid. Mnr Lester het 'n magdom

kundigheid en kennis en het 'n waardevolle deel van ons span gevorm. Die Energieraad is gefokus op beide die korttermynkrisis, maar ook die langer termyn. Ons ontwikkel 'n energieplan vir die provinsie wat ons korttermynreaksies toelig.

Energiesekuriteit vir Water, Wi-Fi & Gesondheid

Hierdie regering tree in om te verseker dat die mees basiese behoeftes van ons burgers beskerm word tydens hierdie meedoënlose beurtkrag: ons inwoners is ons verantwoordelikheid. Ons doen hierdie ingrypings met betrekking tot water, Wi-Fi en Gesondheid.

Water en gesondheid: Meneer die Speaker, die Wes-Kaapse Regering maak seker dat munisipaliteite die hulpbronne het om veilige drinkwater en werkende riool-infrastruktuur te verseker tydens die ontwigting van kragonderbrekings deur die vrystelling van byna R89 miljoen vir noodfinansiering. Die geld sal gebruik word om rugsteunkragopwekkers aan te koop vir die behandeling en verskaffing van waterdienste. Streng kontrole en balanse is in plek om te verseker dat die fondse deursigtig gebruik word, en dit word vrygestel in ooreenstemming met streng riglyne. Ons sal elke rand monitor om te verseker dat hierdie noodbefondsing daarop gemik is om dienste so vlot as moontlik aan die gang te hou.

Wi-Fi en konnektiwiteit: Ek het reeds met die HUB van Vodacom en Voorsitter van die Vereniging van Kommunikasie en Tegnologie (ACT) vergaderings gehad om presies te verstaan wat hulle doen om konnektiwiteit tydens langdurige kragonderbrekings te verseker. Ons moet almal saamstaan om te verseker dat ons burgers en inwoners toegang tot inligting het. Gedurende 'n tyd van rampspoed is betroubare toegang tot duidelike, verstaanbare inligting, om burgers te help om besluite vir hulself en hul geliefdes te neem, wat net so noodsaaklik soos veilige drinkwater is. Dit is ook om hierdie rede dat ek my weeklikse "digicons" gaan hervat, wat ek tydens die pandemie aangebied het om burgers en besighede te help verstaan wat aan die gebeur is en die antwoorde te kry op die baie vrae wat ons almal het.

Ons het reeds hierdie aksie geneem, wat aandui dat die dringende optrede in die hede dringend nodig was, maar ons verstaan ook dat ons vandag moet optree vir die toekoms.

Ek het die provinsiale tesourie versoek om net meer as R1 miljard rand toe te ken om te reageer op die energiekrisis in die komende driejaarbegrotingstydperk. Ons stel die volgende voor:

- reageer op die korttermynimpak wat beurtkrag tans op staatsdienste het;

- kry veilige dieselbrandstof om noodsaaklike openbare dienste tydens beurtkrag aan die gang te hou – ons wil nie 'n kragonderbreking in een van ons intensiewesorgeenhede hê nie;
- help skole om teen beurtkrag bestand te wees – ons kinders se opvoeding moet eerste kom;
- voorsien armer huishoudings van nood-kragvoereenhede wat help om die impak van beurtkrag op daaglikse take te verminder – almal van versorgers tot leerders moet tans 'n uur vroeër opstaan om vir die dag voor te berei; en
- help KMMO's om alternatiewe opsies vir energie te assessee en te implementeer.

Ons beskou alles te make met kragvoorsiening as dringend en van die hede.

Dit is vir my 'n plesier om Akhona Winisi as een van my spesiale gaste vandag hier te verwelkom. Akhona doseer by Valsbaai Kollege in Westlake hier in Kaapstad en berei 'n generasie jongmense voor om "sonkraghelde" te word. Verlede jaar het ek saam met die Wes-Kaapse Minister van Finansies en Ekonomiese Geleentehede, Mireille Wenger, gehelp om die opwindende nuwe Sonkrag- Fotovoltaïese Stelsel (SPV) deur middel van die Premier se Raad op Vaardighede bekend te stel. Die stelsel – wat by verskeie Tegniese Beroepsonderwys en Opleiding (TVET)-kolleges in die provinsie bekendgestel word – gaan van kritieke belang word namate ons ons strewende na energieveerkragtigheid om die massiewe en groeiende SPV-mark te benut. Hou aan met die goeie werk, Akhona. Ons benodig soveel SPV-spesialiste as wat ons kan oplei om ons te help om ons afhanklikheid van steenkool te beëindig.

Munisipale Energie-veerkragtigheid

Nog 'n sleutelingryping van hierdie regering om die kragkrisis aan te spreek, is die Munisipale Energie-veerkragtigheidsplan, 'n plaaslikeregeringsvlakprogram wat kapasiteit by munisipaliteite regoor ons provinsie ontwikkel, ondersteun en bou om hernubare energie-projekte te implementeer. Regoor die Wes-Kaap is 6 756 FV-aansoeke reeds deur munisipaliteite goedgekeur, met 'n totale kapasiteit van 197 MW.

Die bekendstelling van hierdie program vorder baie goed en toon reeds resultate:

- Stad Kaapstad:
 - o is die eerste munisipaliteit in SA wat kontant vir krag aanbied;
 - o beskerm reeds sy inwoners teen twee vlakke van beurtkrag;
 - o het R132 miljoen vir diesel en R25 miljoen vir dieselberging toegeken;

- o het kragopwekkers aan 62 waterpompstasies, 26 afvalwaterbehandelingsplanne en 110 rioolpompe gekoppel;
 - o voeg 70 MW se sonkrag-FV-opwekking by sy portefeulje, versprei oor die Atlantis-, Athlone- en Paardevlei-projekte;
 - o het die eerste fase van die verkryging van 200 MW bykomende krag verlede jaar afgehandel; en
 - o tender nou vir versendbare energie wat na verwagting minstens 500 MW vir Kaapstad se netwerk sal lewer.
- George het 'n raamwerk en is besig met 'n loodsprojek saam met 'n energiehandelaar om krag te verskaf. Deur die gebruik van stelselwerk wat tans in vennootskap met die Wes-Kaapse Regering aan die gang is, sal verdere munisipale dryfwerk vir ander munisipaliteite binnekort moontlik gemaak word;
 - Mosselbaai ondersteun privaat sektor-energie uit afvaltegnologie, gebruik afvlam van Mossgas en speel 'n rol om 3000 MW gas in energie om te skakel;
 - Stellenbosch werk daaraan om energie van onafhanklike kragprodusente te verkry; en
 - Saldanha is besig met bouwerk om 'n groen waterstof-spilpunt te word. Ek is baie trots op die samewerking tussen ons en die Noord-Kaap vir 'n groen waterstof-korridor, wat ek binnekort sal aanspreek.

En munisipaliteite regoor ons provinsie, net soos Kaapstad, begroot vir diesel. Die ongelukkige kwessie is dat hierdie geld vanaf kritieke munisipale dienste herlei word weens 'n nasionale regering se mislukking en onvermoë om op te tree.

Terwyl hierdie provinsie die dringendheid van die hede in ag neem en meer megawatt op die netwerk plaas, voeg die nasionale regering meer ministers by.

Aandrywing van hernubare energie/groen ekonomie

Die Wes-Kaapse Regering streef daarna om energieveerkragtigheid te verhoog, nie net om die uitwerking van beurtkrag en die gevolglike ekonomiese skade te verminder nie, maar ook om die ontsaglike potensiaal uit te wys wat die kragopwekkingsektor, spesifiek die groen ekonomie, het om groei te stimuleer, beleggings te lok en werk te skep.

Sedert 2011 het die sektor byna R18 miljard se direkte buitelandse investering gelok. Dit is 'n groeiende mark en een wat ons tot sy volle potensiaal benut.

In Desember het ek 'n Memorandum van Verstandhouding onderteken met my Noord-Kaapse eweknie Premier Zamani Saul by Suid-Afrika se eerste Groen Waterstof-beraad, wat hier in Kaapstad gehou is.

Die Wes-Kaapse Regering werk saam met ons bondgenote, in hiedie geval met GH2, die Noord-Kaapse Regering, die Freeport Saldanha-nywerheidsontwikkelingsone en internasionale vennote, soos die Namibiese regering, om die potensiaal van groen waterstof in ons streek optimaal te benut.

Ons "Just Energy Transition", waarvan ons GH2-aandrywing net een deel is, vereis dat ons na betroubare en skoon groen energie oorskakel. Dit sal nie net die vordering van die klimaatkrisis vertraag en ons afhanklikheid van fossielbrandstowwe verminder nie, maar sal ook help om ons kragopwekkingsvermoëns te versterk, terwyl dit nuwe geleenthede vir handel en uitvoer deur groen waterstof bied.

Speaker, ons strewende om dienste te lewer, en ons sukses om dit te doen, trek mense van ander dele van Suid-Afrika na ons provinsie. Ons is opgewonde dat julle gekies het om julle energie en vaardighede hierheen te bring, en om die Wes-Kaap julle tuiste te maak. Betroubare, toeganklike infrastruktuur is 'n sleuteldeel van ons regering se belofte, en om Martin Luther King Jr. aan te haal, bou ons hier, vandag, vir môre.

Onderwys-infrastruktuur

COVID-19 het ons onderwysstelsel 'n ernstige knou toegedien. Maar sedert ons leerders en onderwysers voltyds na die klas teruggekeer het, het ons met bekwaamheid die impak verminder wat verlies op leer en onderrig tydens die pandemie gehad het.

Ons onderwysgemeenskap het sy moue opgerol en hard gewerk om die tyd wat in die klas verloor is te herwin en die provinsie se skoolomgewing uit te brei. Weer eens het ons belegging in infrastruktuur geblyk noodsaaklik te wees.

In Desember het ek saam met die provinsiale Minister van Onderwys, David Maynier, ons veiligheidshelms aangesit en 'n terrein in Delft besoek waar ons besig was om 'n nuwe skool te bou.

Rosendaal Junior Hoërskool vorm deel van ons ongekende skoolinfrastruktuur-inisiatief, die Rapid School Build-program. Dit sal vanjaar 842 nuwe klaskamers lewer waarvan 662 klaskamers reeds afgelewer is.

Die lewering van kwaliteit onderwys begin met vier mure en 'n dak om 'n waardige opvoedkundige omgewing vir ons opvoeders en leerders te verseker. Hierdie regering brei plekke van onderrig en leer uit en oorweeg ook aanlynopsies. Elke kind verdien dit om te leer in 'n ruimte en op 'n wyse wat veilig en inspirerend is.

Dit is 'n tasbare belegging in ons toekoms: ons kinders.

Dankie aan al die amptenare, regeringsvennote, kontrakteurs en skoolpersoneel vir al julle harde werk.

Die spoed en kwaliteit van die werk is inspirerend, en julle het my opregte dankbaarheid.

Die aantal leerders in ons provinsie se skole het die afgelope vyf jaar met gemiddeld 17 900 leerders elke jaar gegroei. Ons het vanjaar reeds meer as 120 000 Graad 1- en Graad 8-leerders in skole geplaas en is besig om plek vir die oorblywende 1 400 leerders te kry – die oorgrote meerderheid uiters laat aansoeke is eers in Januarie vanjaar ingedien.

Om ons hoë standaard van onderwys te handhaaf en ons toenemende leerderbevolking te bestuur, het die Wes-Kaapse Onderwysdepartement onlangs 1 143 bykomende onderwysers aangestel en ons hou nie daar op nie. In die komende jaar beplan ons om nog 430 eerstevlak-opvoeders by te voeg.

Die omvang van die beurtkragkrisis raak alle aspekte van die lewe, insluitend skoolopleiding. Maar die Wes-Kaapse Onderwysdepartement werk daaraan om die kurrikulum op koers te hou deur middel van die volgende ingrypings:

- 41 skole het ooreenkomste met agt maatskappye aangegaan om sonkragpanele te installeer;
- Hierbenewens help die Departement skole om tradisionele ligtoebehore met energiedoeltreffende toebehore te vervang. Vyf-en-twintig skole het in die 2022/23-jaar befondsing ontvang om LED-ligte aan te pas;
- Die Departement ondersoek ook die installering van sonkrag-FV-paneel by alle nuwe en plaasvervangerskole.

Ons beleggings in onderwys werp vrugte af en ek is so trots op die Matriekklas van 2022. Ons slaagsyfer het tot 81,4% gestyg, terwyl ons terselfdertyd 'n retensiekoers van byna 70% behaal het, wat daartoe gelei het dat 49 102 kandidate hul matriekeksamens geslaag het.

- Vyf Wes-Kaapse kandidate is onder die beste en slimstes in Suid-Afrika:
- Kelly Prowse van Rustenburg Girls' High School is erken as die topkandidaat in Kwintiel 5, die topkandidaat in Wiskunde, en die gesamentlike topkandidaat in die hele land!
- Simone Louw van Hoërskool Bloemhof was tweede in Kwintiel 5, terwyl Kenneth Janson van Hoër Jongenskool Paarl derde in dieselfde kategorie was;
- Athenkosi Khonzani van die Sentrum vir Wetenskap en Tegnologie het die tweede plek in die Kwintiel 3-kategorie ontvang; en

- Jason de Villiers van Rondebosch Boys' High was die tweede geplaasde kandidaat in Wiskunde.

Baie geluk aan elkeen van julle met julle uitstaande prestasies! Die algehele topkandidaat in die land het in vyf van die afgelope ses jaar uit die Wes-Kaap gekom. En die topkandidaat in Wiskunde kom die afgelope vier jaar in 'n ry uit ons provinsie.

Ons is baie trots op al ons leerders, van wie baie intimiderende situasies oorkom het om hul doelwitte te bereik. Onder hierdie wonderlike leerders is Luca Crouse wat 'n Ministeriële Toekenning ontvang het vir sukses ondanks geweldige uitdagings. Luca leef met spraak-apraksie, 'n spraak-klank-toestand wat hom verhoed om verbaal te kommunikeer. Om sy eindeksamen af te lê, het hy 'n fasiliteerder vereis om sy hand te stabiliseer sodat hy kon skryf. Sy vasberadenheid en dapperheid het vrugte afgewerp: Hy het 'n gemiddeld van 82% in die 2022 Nasionale Senior Sertifikaat met vier onderskeidings behaal. Om jou 'n idee te gee van wat hy oorkom het, het Luca soms vir vyf tot ses uur op 'n slag gesit om sy eksamens te voltooi.

Groei vir werk

Speaker, terwyl ons die suksesse van ons matrikulante vier, is dit noodsaaklik dat hulle 'n florerende ekonomie met verskeie werkseleenthede kan betree. Ons land se energieprobleme het ook 'n impak op 'n ander sleutelprioriteit van ons regering. Werkskepping is in gevaar. Ons moet harder as ooit tevore werk om werk te bewaar en aan te hou skep te midde van hierdie krisis.

Ons provinsie se ekonomiese groei is gedemp. Daar word voorspel dat die Wes-Kaap se groei vanjaar minder as 0,5% sal wees.

Maar daar is bemoedigende tekens dat die provinsie se ekonomie herstel. Neem ons toerismesektor, een wat die swaarste getref is deur COVID-19 as gevolg van die sluiting van lugreise. Dit herstel nou gelukkig.

In Desember het Kaapstad Internasionale Lughawe 'n skouspelagtige herstel van 96% in die aantal internasionale tweerigting-passasiers aangeteken in vergelyking met Desember 2019.

Suid-Afrikaners het ook die kans aangegryp om weer te reis. Die binnelandse terminaal, vir dieselfde maand, het 'n stewige 72% herstel gehad in vergelyking met 2019. Dit het die lughawe se aantal tweerigtingpassasiers na meer as 7, 2 miljoen in 2022 gebring.

Ons hotelle is ook 'n belangrike maatstaf van hoe ons toerismesektor ná COVID-19 weer floreer.

Hotelbesetting vir die Wes-Kaap het in Desember 2022 op 72% gestaan. Dit verteenwoordig 'n volle herstelkoers van 106% in vergelyking met Desember 2019.

Ons herstel vanjaar sal verder aangevul word deur 'n kalender vol geleenthede soos die Vrouekrieket-Wêreldbeker, die e-Prix, die Kaapstad Fietstoer, die Netbal-Wêreldbeker, en die Kaapstadse karnaval, om net 'n paar te noem.

Die herstel in ons toerisme-ekonomie skep geleenthede vir meer privaat sektor-investering. Ek was onlangs opgewonde om te hoor van die ontwikkeling van capewinlands.aero, wat 'n nuwe lughawegebied in die Kaapse Wynlande is. Dit is privaat sektor-beleggings soos hierdie waarna ek uitsien terwyl ons fokus op die groei van ons provinsiale ekonomie, wat meer werkseleenthede skep.

Dit bly ons enkele belangrikste prioriteit aangesien dit 'n magdom geleenthede oopmaak om gemeenskappe op te hef. Niks gee 'n mens waardigheid soos 'n werk nie. En daarom moet ons voortgaan om 'n vrugbare, lewendige en inklusiewe ekosisteem te skep sodat meer werkseleenthede geskep kan word. Dit betrek natuurlik die privaat sektor, wat 'n bemagtigende omgewing vereis om te groei.

Enige verantwoordelike regering wat kyk na die krisis wat deur die COVID-19-pandemie geskep is, sal besin oor hoe ons ons ekonomie kan laat herleef. Dankie aan ons kollegas in die provinsiale regering wat hard gewerk het aan ons "Growth for Jobs"-strategie wat uitdrukking gee aan hierdie regering se strewe om werkloosheid drasties te verminder, uitbrekingsgroei te behaal en ons inwoners betekenisvolle geleenthede te bied om voorspoedig te wees. Ons "Growth for Jobs"-strategie is nou in die proses van eksterne konsultasie met sleutelbelanghebbendes met die doel om dit teen die einde van Maart vanjaar te finaliseer.

Hierdie plan stel 'n omvattende en ambisieuse doelwit vir die Wes-Kaap uiteen om die provinsiale ekonomie teen 2035 met tussen 4 en 6% te laat groei. Die doelwit is om ekonomiese groei aan te wakker en te stimuleer om 'n R1 triljoen provinsiale BBP-teiken teen 2035 te bereik. Dit sal 'n gemiddelde jaarlikse groei van 3,8% tot 2035 vereis, wat 600 000 nuwe werkseleenthede sal skep. Dit is geïnspireer deur 'n visie om 'n ekonomie te behaal wat volhoubaar, divers en florerend is, wat hoop en voorspoed aan ons inwoners bied. Soos met al ons programme is dit gebaseer op data en bewyse, wat 'n hele-regering-benadering behels.

'n Sleutelkomponent van die strategie is om privaat sektor-geleide groei en die werk van besighede, entrepreneurs en informele handelaars moontlik te maak wie se mededingendheid en werkskeppingsvermoë afhanklik is van die dienste wat ons lewer. Ons is geseën met 'n oorvloed van talent wat goed geposisioneer is om geleenthede aan te gryp. Ons kon almal sien hoe die enjinkamer van ons ekonomie in die feestyd aan die gang kom – dankie dat julle sulke suksesvolle vennote is. Ons sal julle aanhou ondersteun en aanhou reageer op julle behoeftes aangesien dit ons almal net kan bevoordeel.

Die dringendheid waarmee ons werkloosheid moet aanspreek, word getoon deur ons klem op samewerking. Ons werk nie in isolasie, of sonder kommunikasie nie – ons werk saam.

Jeugingrypings

Die land se werkloosheidskrisis bly 'n ernstige bekommernis. Terwyl die Wes-Kaap se indiensnemingsyfers beter is as die res van die land, moet meer gedoen word om werks groei moontlik te maak.

In die derde kwartaal van 2022 was die werkende bevolking van die Wes-Kaap 4,92 miljoen mense. Daar was 1,7 miljoen wat nie ekonomies aktief was nie, insluitend 121 000 mense wat moedelose werksoekers was.

Ons moet veral bekommerd wees oor jeugwerkloosheid. Wanneer 'n jongmens hoop verloor om werk te kry, is die gevolge gewoonlik erg.

Sonder 'n werk voel 'n mens hopeloos. Hierdie regering moet alle pogings opskerp om die arbeidsmark te laat herleef.

Hierdie risiko's word vererger deur werkloosheid. Jeugwerkloosheid is 'n krisis.

Ons werk saam met YES om geleenthede vir die jeug in die Wes-Kaap te skep met 'n spesifieke fokus op toerisme, insluitend om die Wes-Kaap die gebeurlikheids-hoofstad van Suid-Afrika, 'n groen ekonomie en energie-spilpunt, en IKT- en tegnologie-ekonomie te maak. Dit is alles groeisektore vir die provinsie. Ons doen 'n beroep op die privaat sektor om met ons saam te werk om die jeugwerkloosheidskrisis aan te spreek en terselfdertyd die kreatiwiteit en innovasie van ons jeug te benut om hierdie sleutelsektore te stimuleer.

Deur ons vennootskap met YES het ons 'n aanvanklike teiken vir 2023 van 3 000 geleenthede gestel, waarvan 300 in die volgende drie maande geskep sal word. Dit bou voort op die 10 000 eerste werk-/jeugdiensgeleenthede wat deur die Wes-Kaapse regering vir die jeug geskep is.

Ons help jongmense om hul passie te vind en te verken deur naskoolse programme (ASP) te ondersteun. Byvoorbeeld, 739 individue is as afrigters aangestel, en baie van hulle het beter werksgeleenthede gekry of hul studie voortgesit.

Ywerige en passievolle jongmense is baie meer geneig om sukses in alle aspekte van hul lewens te behaal. Dikwels is dit net die bevoorregtes wat die luukse het om verskillende belangstellings te verken en hul passie te vind – ons taak is om te verseker dat elke kind hierdie geleentheid kry. Ons is daartoe verbind om te verseker dat elke kind in staat is om aan fisieke aktiwiteit deel te neem, sport te beoefen en kreatief te wees.

Nog 'n ingryping wat aan jongmense gebied word, veral jongmense wat in gevaar is, is die Chrysalis Akademie, 'n inisiatief wat deel is van ons Polisie-toesig-en-Gemeenskapsveiligheidsafdeling.

Die Akademie het 'n bemoedigende toename gesien in die aantal aansoeke van jongmense wat sy drie maande lange kursusse wil bywoon. Vir sy huidige vrouekursus, wat op 14 Januarie begin het, het dit byna 2 190 aansoeke vir 230 plekke ontvang. Dit dui op die kwaliteit van die opleiding, die Chrysalis Academy-handelsmerk, die behoefte en die positiewe ontwikkelingsstrategie wat die akademies aan jongmense bied.

Op 9 Januarie 2023 het die akademies sy eerste gemeenskapsgebaseerde holistiese program ooit in Atlantis bekendgestel. Dit is 'n leidsprogram en sal oor agt weke uitgevoer word vir 26 Atlantis-jeugdige wat almal matrikulante en werkloos is.

Sterk gesinne koester ons jeug. Daar is 'n behoefte om individue en gesinne wat in gevaar is vroeër te identifiseer. Om ons Veiligheidsplan te versterk, is die Departement van Maatskaplike Ontwikkeling op koers om 18 000 gesinne met gesinsbewaringsdienste en meer as 3 000 ouers deur middel van ouerskapsprogramme by te staan.

Landbou

Daar is geen beter voorbeeld van veerkragtigheid as ons boere nie. Toe die meeste ander sektore van die ekonomie tydens die pandemie gely het, het landbou gefloreer en ons voedselsekerheid verseker.

Die provinsie se landbousektor is 'n "welvaartskepper", wat bydra tot ons groei en werkskepping. Dit dra sowat 11% tot die provinsie se BBP by en 55% van Suid-Afrika se landbou-uitvoer kom uit dié provinsie.

Die Wes-Kaap is geseën met oorvloedige landbougrond en bekwame, veerkragtige en onvermoeibare plaasgemeenskappe wat deur reën, droogtes, hitte en koue ploeg en oes om ons gevoed te hou. Ná aansienlike werk, gelei deur hierdie departement en ander, was ek bly om te sien dat die Brandvleidam-toevoerkanaalprojek uiteindelik verlede week Vrydag geopen is. Ek sien uit daarna dat die Clanwilliam-damprojek ook finaal deur die nasionale departement afgehandel word. Infrastruktuur soos hierdie is van kritieke belang vir ons provinsie se volhoubaarheid.

Soos met elke ander sektor van ons ekonomie word sy veerkragtigheid en groei egter bedreig deur beurtkrag; 'n bedreiging wat die pluimvee- en mieliebedryf verwoes – een van ons land se belangrikste stapelvoedselitems.

In my brief aan president Ramaphosa het ek gewaarsku oor die nadelige impak wat die kragkrisis op landbou het. Net gister het ons die drasties stygende voedselinflasie-getalle gehoor, en een van die hooforsake hiervan is die voortdurende

kragonderbrekings. Meer as 180 000 hektaar permanente gewasse, met 'n vervangingswaarde van sowat R60 miljard, is in gevaar. Die uitkrinteffek gaan rampspoedig wees. Baie van ons burgers kom nie die mas op nie as gevolg van die alewig toenemende lewenskoste. Indien ons oeste gedesimeer word, sal voedselpryse verder opgestoot word en die risiko van voedselonsekerheid kan 'n werklikheid word.

Voedselsekerheid gaan oor die algemeen nie oor die volumes voedsel en items wat geproduseer word nie, maar is eerder 'n kwessie van toegang. Die stygende lewenskoste maak dit vir baie huishoudings baie moeilik om genoeg kos op die tafel te kry.

Om voedselsekerheid te help aanvul, moedig ek gemeenskappe aan om hul eie voedseltuine te begin kweek.

Vir die huidige finansiële jaar het ons Landboudepartement gehelp met die ontwikkeling van 2 692 huishoudelike voedseltuine, 185 gemeenskapsprojekte en 28 skoolvoedseltuine.

Ons plan in die komende jaar is om 3 000 huishoudelike voedseltuine elke jaar oor die medium termyn te ondersteun, asook 85 gemeenskaps- en skoolvoedseltuine. Hierdie ingrypings maak toegang tot voedsel en voeding op huishoudelike en individuele vlak moontlik en verbeter en dra daardeur by tot die welstand en gesondheid van ons burgers.

In ons poging om voedselsekureit te verseker, gaan die Wes-Kaapse Departement van Landbou voort om die implementering van die "Nourish to Flourish"-mobiliseringstrategie te versnel. Dit bring 10 staatsdepartemente, plaaslike munisipaliteite, akademiese instellings, die private sektor en NRO's bymekaar wat saamwerk om seker te maak ons mees kwesbare mense word gevoed.

Die Wes-Kaapse Departement van Landbou help om hierdie regering se transformasie-agenda te dryf, en help om voorheen benadeelde gemeenskappe na die landbousektor te bring. Voorwaardelike toelae-ondersteuning van R1 19,697 miljoen is beskikbaar gestel deur die Omvattende Landbou-ondersteuningsprogram (CASP) om opkomende boere te ondersteun. Die Ilima/Letsema- voorwaardelike toekenning het R58,993 miljoen aan kleinboere-produisente gegee, wat huishoudelike tuine insluit.

Die Wes-Kaap is 'n konstruksieterrein

Ons skep meer werkseleenthede in ons provinsie deur infrastruktuurontwikkeling – 'n kritieke ekonomiese hefboom.

Die Wes-Kaap is steeds die leier in die land met verwysing na die waarde van geboue wat die afgelope jaar voltooi is.

Dit is 'n belangrike maatstaf vir werkskepping en toon vaste vertroue in ons ekonomie. Dit is ook 'n tasbare aanduiding dat ons die infrastruktuurbehoefte van ons inwoners prioritiseer.

Dit is volgens Statistieke Suid-Afrika se geselekteerde boustatistieke vir die privaatsektor soos gerapporteer deur die verslag van plaaslike regeringsinstellings, wat op 20 Oktober 2022 vrygestel is.

Infrastruktuur

Om meer beleggings na ons provinsie te lok, om die privaatsektor beter in staat te stel om werkskepping en groei te help stimuleer, moet ons voortgaan om belegging in infrastruktuur te versterk. Ons moet ook ons dorpe en stede ontwikkel om na die behoeftes van 'n groeiende bevolking te voorsien. Die **provinsie se bevolking is tans 7, 2 miljoen en sal na raming tot 8 miljoen voor 2030 groei**. Ons is onder druk om ons openbare infrastruktuur op groot skaal uit te brei om na die behoeftes van 'n groeiende bevolking te voorsien.

'n Departement van Infrastruktuur is gestig en word op 1 April vanjaar ten volle operasioneel. Die idee is dat die Departement hierdie inisiatief sal lei. Die vestiging van hierdie Departement is 'n bewys van ons verbintenis om **vandag vir môre te bou**.

Tydens ons ontwikkeling van die Departement van Infrastruktuur, is die doel deurlopend om die belangrikheid van die ontwikkeling en instandhouding van kritieke infrastruktuur in ons provinsie as 'n manier om te verseker dat ons paaie, brûe en rioolstelsels, en ander ontwikkelingsprojekte, van 'n hoë gehalte is verder te prioritiseer. Ek wil erkenning gee aan die burgemeester van Kaapstad omdat hy ook **op belegging in infrastruktuur gefokus het** met sy onlangse verbintenis om Kaapstad se infrastruktuurbelegging met **110% in drie jaar te laat groei**. Dit is noemenswaardig dat Kaapstad nou meer geld aan openbare infrastruktuur bestee as Johannesburg.

Sommige sleutel WKR-infrastruktuurprojekte sluit in:

- die opgradering van die **Refinery-wisselaar** op die N7 wat tans aan die gang is,
- die konstruksie van 'n verbypad wat TR02101 en TR02501 verbind, insluitend 'n wisselaar rondom **Malmesbury**,
- die **Stanford na Gansbaai opknappingswerk**, asook
- die **Calitzdorp na Oudtshoorn opknappingswerk** (aan Distrikweg 1688)

Hierdie belegging, sowel as die belegging in instandhouding wat deur ons eie padwerkerspanne regoor hierdie provinsie onderneem word, getuig van die fokus op die instandhouding van die infrastruktuur wat die grondbeginsel van ons projekte is.

Die **Cogmanskloof-projek** is maar een van ons groot infrastruktuur-sukseste wat ek wil uitlig. Die opgradering – wat in Mei 2019 begin het – is in die tweede helfte van 2022 voltooi.

Deur hierdie een inisiatief is meer as 600 werksgeleenthede geskep, wat bewys dat infrastruktuurontwikkeling 'n belangrike hefboom is om ekonomiese groei en werkskepping te ontsluit. Dit is 'n bewys daarvan dat ons as 'n regering geweldig klem moes plaas op infrastruktuurontwikkeling, aangesien dit die ruggraat van 'n moderne samelewing is.

Hierdie projek wys wat ons deur samewerking en innovasie kan bereik. 'n Spesiale kenmerk is die **bekroonde Ashton-boogbrug**; die land se eerste beton-boogbrug, gebou met behulp van 'n dwars lanseermetode. Dit verteenwoordig ons infrastruktuurprestasies en is 'n trotse oomblik vir die mense van hierdie streek en vir die Provinsiale Regering.

Maatskaplike behuising

Ons pogings om beter gemeenskappe te bou deur kritieke infrastruktuur en dienste te lewer, word egter ondermyn deur afpersingsmafias en sindikate. Ons infrastruktuurspan moet miljoene spandeer om hierdie misdadigers te bekamp. Soveel as **R1,5 miljoen word elke maand bestee om sekuriteit by konstruksieterreine op te skerp**.

Soos altyd is dit die inwoners wat die meeste ly. Die aantal behuisingsbegunstigdes wat deur afpersing geraak word, het die afgelope paar maande dramaties gestyg, van 18 000 tot 21 000 inwoners. En dit is nie net afpersing nie, dit steel ook **ander mense se regte op huiseienaarskap deur onwettige besetting van persele** wat geormerk is vir maatskaplike behuising en ontwikkelings vir gemengde gebruik soos die Helen Bowden-terrein, Woodstock-hospitaal en ander plekke. Hierdie onwettige besettings belemmer ons vermoë om duisende geleenthede te bied vir diegene wat dit die nodigste het.

Ek wil ons vennote, die Stad Kaapstad, ons wetstoepassingsagentskappe en gemeenskapsorganisasies bedank vir die standpunt wat hulle inneem teen hierdie kriminele sindikate. Ten spyte van hierdie geweldige uitdagings is daar groot suksesse ten opsigte van die lewering van behuising wat gemeld moet word.

Vir die jaar wat voorlê het die provinsie hom daartoe verbind om **9 395 behuisingsgeleenthede te skep**.

Ons **Help My Buy a Home-inisiatief** is 'n groeiende sukses. Ons het ons teiken oortref om vanjaar 2 000 eenhede te lewer. Ons het 2 074 eenhede deur hierdie program gelewer.

In Augustus was ek bevoorreg om te deel in die vreugde van begunstigdes wat in hul splinternuwe huise by die **De Hoop-behuisingsprojek op Malmesbury ingetrek het**. Die

eerste fase van hierdie inisiatief het 395 huise opgelewer. Dit sal uiteindelik 3 468 behuisingsgeleenthede skep.

Bouwerk het ook begin by die **Goodwood-stasie-inisiatief** wat uit 1 055 eenhede bestaan.

Ons het 394 maatskaplike behuisingsgeleenthede gelewer. Onder die projekte tel:

- Maitland Mews met 204 eenhede;
- Regent Villas met 60 eenhede;
- Conradie Park Fase 1 met 130 eenhede, met die hele Conradie Park-ontwikkeling wat altesaam 3 500 eenhede lewer.

In die afgelope jaar **is meer as 1 000 werksgeleenthede by konstruksieprojekte gefasiliteer**. Ons het ons werkskeppingsteiken vir daardie tydperk oorskry en sal voortgaan om werkskepping in die bou-omgewingsektor te prioritiseer.

Die vreugde wat ek ervaar wanneer ek sleutels oorhandig van 'n huis wat deur die Wes-Kaapse regering gebou is, is amper ongeëwenaard. Ek sê "amper" want die sigbare, tasbare opheffing van gemeenskappe, met inwoners wat nou waardigheid en trots in hul huise kan vind, bring vir my nog meer geluk.

Gesondheidsinfrastruktuur

Die digter Vergilius het eenmaal gesê: "Die grootste rykdom is gesondheid". Die lewering van gehalte gesondheidsorg aan ons inwoners is noodsaaklik om hul welstand te verseker sodat hulle aktiewe ekonomiese burgers kan wees.

Ons brei voortdurend gesondheidsdienste uit om in die behoeftes van 'n groeiende bevolking te voorsien:

- die **Gansbaai-kliniek** is opgegradeer;
- 'n nuwe dagklinik is in **Laingsburg** gebou;
- die nuwe **Observatory Forensiese Patologie**-instituut nader voltooiing;
- fase 1 van 'n nuwe noodsentrum by **Victoria-hospitaal** is voltooi;
- Bredasdorp is voltooi; en
- die oprigting van die nuwe ongevallesentrum by die **Rooikruis Oorlogsgedenkkinderhospitaal** sou nie moontlik wees sonder die werk van hul bekwame fondsinsamelingspan nie.

En Speaker, ons belê in **vandag vir môre** in transformerende gesondheidsinfrastruktuur. Die herontwikkeling van **Tygerberg-hospitaal**, die grootste hospitaal in die Wes-Kaap en die tweede grootste hospitaal in Suid-Afrika, maak bestendige vordering deur 'n openbare-privaatsektor vennootskap, en die **Klipfontein-streekshospitaal** wat as 'n

deurslaggewende megaprojek beskou word, verkeer tans in die konseptuele en professionele dienste-fase.

Ons infrastruktuurbelegging is nie net op bakstene en sement gefokus nie. **Die bekroonde hospitaal- en noodsentrumnasporing-inligtingstelsel, of HECTIS** soos dit algemeen bekend staan, is 'n webgebaseerde pasiëntbestuurstelsel vir noodsentrums en is die eerste en enigste in sy soort in Suid-Afrika. Vandag word HECTIS in 41 gesondheidsfasiliteite in die Wes-Kaap aangetref. HECTIS laat ons gesondheidsorgspan toe om 'n intellektueel en fisies aanpasbare, data-gedrewe departement te wees wat 'n sleutelrol speel in die voorkoming en monitering van geweld.

Mobiliteit

Die funksie van die nuwe Departement van Infrastruktuur is soortgelyk aan dié van die Departement van Mobiliteit, wat die taak het om innoverende maniere te vind om mobiliteit te verbeter en om gemeenskappe met werkseleenthede en ander geleenthede te verbind. Mense moet veilig en betroubaar na en van die werk, skool en geriewe vervoer kan word.

Dit is 'n noodsaaklike komponent van 'n florerende moderne samelewing, die sleutel tot die verbinding van mense met mekaar, die vervoer van goedere en dienslewering vorentoe.

Ons moet tred hou met die dringende mobiliteitsbehoefte van gemeenskappe.

Met openbare vervoer, spesifiek die passasierspoornetwerk, wat in duie gestort het, het die Departement van Mobiliteit 'n geweldige uitdaging wat hy sal moet takel om oplossings te vind om openbare vervoer weer op koers te kry.

Wanbestuur, onbevoegdheid en misdaad het ons openbare vervoerstelsel in die grond gedryf in plaas van vorentoe. Baie mense, veral die werkersklas, word die ergste geraak deur hierdie openbare vervoer-leemte.

Ek voel ietwat positief oor die **gedeeltelike heropening van die Eersterivier-Bellville-treindiens** in die middel van verlede maand. Vir meer as twee jaar is die lyn gesluit, wat tienduiseende pendelaars in die steek gelaat het.

Intussen sal ons voortgaan om in alternatiewe vervoermiddels te belê en ons is bly om te kan aankondig dat ons in die komende jaar Fase 4 van die **Go George-projek gaan loods**.

Soos die energiekrisis, is die openbare vervoerkrisis een wat die nasionale regering deur sy eie toedoen veroorsaak het.

Aanhoudende kwessies soos die aftakeling van die passasierspoordiens en die onvermoë van die nasionale regering en ander staatsbeheerde entiteite om hierdie kritieke vorm van mobiliteit op te knap, is uiters kommerwekkend.

Ek sien uit daarna om volgende week 'n nuwe **Minister van Mobiliteit aan te kondig**.

Die feesseisoen se padsterftestatistieke het 'n **afname van 36,7% getoon in vergelyking met die vorige tydperk**. Byna elke kilometer van ons provinsie se paaie is gepatroleer of deur verkeersbeamptes by padblokkades beman.

Ek wil al ons verkeerswetstoepassingspersoneel en -agentskappe, sowel as hul rampbestuurkollegas, bedank en gelukwens dat hulle die afgelope feesseisoen onvermoeid gewerk het om ons paaie veiliger te maak.

Ek het self gesien hoe hard wetstoepassingsbeamptes werk om seker te maak padgebruikers is veilig en tree verantwoordelik op toe ek verlede Desember vóór die feesseisoen se "stormloop" by die Hugenote-tonnel 'n voertuigkontrolepunt besoek het.

Een sterfte is egter steeds te veel. Terwyl ons ons padveiligheidsinisiatiewe elke jaar verskerp, rus die onus ook op jou, die publiek, om jou deel te doen om ons paaie veiliger te maak.

Misdaad/veiligheid

Die verbetering van wetstoepassing en die veiligheid van ons burgers bly 'n topprioriteit vir hierdie regering. Deur gemeenskappe veiliger te maak, kan ons 'n omgewing skep waar mense hul potensiaal kan verwesenlik en floreer, vry van vrees dat ons die volgende slagoffer van misdaad gaan wees.

Die Wes-Kaapse Veiligheidsplan bly ons oorkoepelende gids om misdaad te bekamp. Die plan, wat deur data en tegnologie gerugsteun word, is 'n omvattende strategie wat nie net misdaad bekamp nie, maar ook 'n analitiese, wetenskaplike benadering volg om een tree voor misdadigers te bly.

Misdaad hou 'n groot bedreiging vir ons provinsie se welvaart in. Ons kan tog nie vordering verwag indien mense te bang is om hul huise te verlaat om werk en skool toe te gaan nie. Hoe word daar van ondernemings verwag om in benedegeteisterde gebiede te werk waar geweld 'n daaglikse realiteit is?

Die ernstige gebrek aan hulpbronne van die Suid-Afrikaanse Polisie diens in die provinsie het die Wes-Kaapse regering laat besluit om in te gryp. Een van ons vlagskip-ingrypings was die Wetstoepassingsbevorderingsplan (**WTBP**).

Die (WTBP) was sedert sy ontstaan 'n baie groot sukses. Hierdie inisiatief het gesien hoe meer as **1 200 vroue en mans**, soos assistent-hoof Jason Hamilton en hoofinspekteur

Ronel Londt wat vandag hier saam met ons is, **gewerf, opgelei en ontplooi is na gemeenskappe** wat sukkel met hoë misdaadsyfers, spesifiek moorde. Ek wil my opregte dank aan jou en jou mede-WTBP-lede vir julle diens en toewyding betuig.

Soos met ons Covid-19-respons, is al ons pogings om die kompleksiteit van misdaad aan te spreek **data-gedrewe en bewysgebaseerd**. Dit het ons strategie teen misdaad gelei. Soos ek Dinsdag in my respons op die president se staatsrede gesê het, vertel die getalle hul eie verhaal. Hier is die syfers vir **moord in die 2021/2022-boekjaar** volgens provinsies:

- Oos-Kaap 4 407, styg met 18,7%
- Vrystaat: 992, styg met 18,9%
- Gauteng: 5 570, styg met 36,6%
- KZN: 6 495, styg met 34,6%
- Limpopo: 1 012, styg met 41,1%
- Mpumalanga: 1 201, styg met 28,4%
- Noordwes: 1 029, styg met 40,2%
- Noord-Kaap: 366, styg met 27,5%
- Wes-Kaap: 4 109, styg met 6,8%

Die syfers is onrusbarend, en met hierdie syfers moet jy jouself afvra hoe die Minister van Polisie nie sy kop in skaamte laat sak en bedank nie. Die ontstellende syfers toon ook dat die **enigste provinsie wat 'n verskil toon, die Wes-Kaap is**. Dit is te danke aan die bekendstelling van ons WTBP-beamptes in moordbrandpuntgebiede. Wanneer ons die syfers verder ontleed, kan ons sien dat daar 'n **8,2% verlaging in die moordsyfer vir die 1ste kwartaal van die 2022/23-boekjaar** was, waar WTBP-beamptes operasioneel is.

Deur ons hegte vennootskap met die Stad Kaapstad het die WTBP daarin geslaag om sy suksesse om moorde in die tweede kwartaal van 2022/23 te verminder, voort te sit.

Moord het in die tweede kwartaal van 2022 in die volgende gebiede afgeneem in vergelyking met statistieke van dieselfde tydperk die vorige jaar:

- Mfuleni (-32,3%)
- Kraaifontein (-15,6%)
- Gugulethu (-16,2%)
- Khayelitsha (-9,4%)
- Harare (-3,6%)

Ons moet hierdie program voortdurend versterk saam met ons vennote, die Stad Kaapstad, buurtwaggroepe, gemeenskapspolisiëringsforums en die Suid-Afrikaanse Polisie diens. Deur soliede vennootskappe word ons "stewels-op-die-grond"-benadering aangevul met data en bewyse, wat lei tot die optimale gebruik van

polisiëringshulpbronne. Elke week verwyder hierdie dapper, toegewyde vroue en mans gewere en ander gevaarlike wapens van ons strate. Sedert die ontstaan van WTBP **is daar op meer as 300 vuurwapens beslag gelê in gebiede waar lede ontplooi is**. Ons gemeenskappe het die WTBP verwelkom toe hulle die impak daarvan ervaar.

Met elke vuurwapen waarop beslag gelê word, word 'n lewe gered. Met elke inhegtenisneming wat gemaak word, word diegene wat kies om 'n lewe van misdad te lei gedwing om met die gevolge van hul dade saam te leef. Hierdie jaar ondersoek ons 'n opwindende nuwe inisiatief om na 'n model WTBP-stasie te kyk, en ek sal jou in hierdie verband op hoogte van sake hou.

Dewolusie van die SAPD

Hierdie suksesse is nog 'n duidelike demonstrasie van wat bereik kan word as ons polisiëring desentraliseer na die gemeenskappe wat hulle bedien. Dit is veel meer doeltreffend as 'n verafgeleë kantoor in Pretoria.

Die afwenteling van polisiëringsgesag na die provinsiale regering is net een stap in die rigting van die beslissende omkeer van hoë misdadysfers in die Wes-Kaap.

As ons hierdie kritieke diens sou kon oorneem, sou die Wes-Kaapse regering **die begroting vir die polisediens verhoog en verseker dat die geld** aan dinge soos die werwing van meer beamptes bestee word.

Ek moet beklemtoon, dit is nie 'n kwessie van beheer nie. Dit is 'n kwessie van beter bestuur van hierdie kritieke bevoegdheid. Dit gaan daarvoor **om ons mans en vroue in die blou uniform met beter hulpbronne toe te rus**. Ons stryd is nie teen jou, die gewone, hardwerkende polisiebeampte wat na gewelddadige woonbuurte ontplooi word nie, wat jou veiligheid op die spel plaas sodat ander veiliger kan voel nie. Ons stryd is teen die Minister van Polisie en die hardkoppigheid wat hy getoon en verwaarlosing wat hy laat plaasvind het te midde van massaskietery, geslagsgebaseerde geweld, ontvoerings en afpersing.

Ons sal voortgaan om druk op die nasionale regering uit te oefen. Verla die Minister van polisie moet sy trots laat vaar en ons toelaat om die bestuur van die polisdienst hier oor te neem. Ek is bly dat ek **nie die enigste provinsiale premier is wat groter beheer en toesig oor polisieëring wil hê nie**. Soos ek met passie en ywer gedoen het, **sal ek nou saam met al my provinsiale kollegas werk om die beste in die behoeftes van die inwoners van ons provinsies te voorsien**.

Nie net het die SAPD in die Wes-Kaap nie voldoende hulpbronne nie, maar daar is ook ontstellende bewyse dat sommige in die diens **deur bendes “gevangene geneem” is**. 'n Hooggeregshof-uitspraak wat verlede jaar gelewer is, bevestig wat baie van ons lankal vermoed: benedelede het die polisdienst in die Wes-Kaap geïnfiltreer. Die mense wat ons inwoners veilig moet hou, is self deel van die probleem.

Ek het die Wes-Kaapse Polisie-ombudsman gevra om die saak te ondersoek. Die Ombudsman se verslag is gefinaliseer, en ek wil graag verslag doen oor die volgende twee sleutelstappe wat ek neem:

- Ek is nou besig om 'n **paneel van vooraanstaande persone te stig** om spesifieke aanbevelings te maak oor hoe ons moet reageer op hierdie kanker wat soveel van ons polisieëring besmet het; en
- as 'n begin om te verseker dat die reputasie van ons misdadbestedingsleierskap nie deur die opbrengs van misdaad geskaad word nie, gaan die provinsiale regering **leefstyloudits** befonds van die **leiers wat by misdadbekamping in hierdie provinsie betrokke is**. Ons wil seker maak dat in die woorde van regter Daniel Thulare daardie SAPD-lede wat aan die “tafel sit waar die Provinsiale Kommissaris van die SAPD in die Wes-Kaap saam met sy senior bestuurders vergader”, onbesmet is. Ek glo hierdie leefstyloudits is 'n belangrike deel van ons toesighoudingsplig.

Die komplekse aard van misdaad vereis 'n intensiewe, gesamentlike en holistiese benadering om hierdie krisis die hoof te bied. Terwyl ons bemoedigende tekens in ons stryd teen misdaad sien, is dit 'n voortdurende stryd en daarom moet ons ons geweldvoorkomingseenheid verder uitbou.

Ons kan misdaad nie net reaktief beveg nie; ons moet dit voorkom, die hoofsaake daarvan takel.

Dit is weliswaar kompleks, maar 'n uitdaging wat ons direk, sonder sistappe, moet takel. In 2022 is die **Geweldvoorkomingseenheid**, ondersteun deur die Provinsiale Departement van Gesondheid en Welstand, gestig. Gewortel in ons bewyse en data-gebaseerde benadering om misdaad te takel, leer ons lesse in hoe ons ons gesondheidshulpbronne en data beter kan benut om misdaad te bekamp. Die

Eenheid is **toegerus om ingrypings te identifiseer en te ontwerp om geweldsmisdaad in ons gemeenskappe te voorkom.**

Geslagsgebaseerde geweld en vrouemoord: Stop die siklus

Een van die ontstellendste kwessies wat ons provinsie in die gesig staar, die dringendste aandag verg en my snags wakker hou, is steeds geweld teen vroue en kinders. Ek verwelkom met 'n gebroke hart die skuldigbevinding van die man wat die 8-jarige Tazne van Wyk vermoor en verkrag het. Die hele samelewing moet protes aanteken teen hierdie afskuwelike plaag!

Vroue is die ruggraat van ons provinsie, terwyl kinders ten alle koste gekoester en beskerm moet word aangesien dit *ons môre, vandag is*. Tog, tragies, gaan daar selde 'n dag verby sonder 'n gru-storie in ons nuussiklus van 'n kind of vrou wat beseer of vermoor word.

Ons het onlangs **ons veldtog teen geslagsgebaseerde geweld in Khayelitsha geloods**. Dit fokus op die kwessie van die beëindiging van die siklus van geweld, spesifiek op hoe in die meerderheid gevalle van geslagsgebaseerde geweld seuns wat dit aanskou het of self mishandel is, die siklus van mishandeling in hul lewens as volwassenes voortsit.

Ek hoop die veldtog sal tot gedragsverandering onder mans en seuns lei. Toe ons die veldtog by die FAMSA-kantore in Khayelitsha met meer as 40 mans loods, het ons gehoor hoe hulle hul gedagtes oor die plaag van geweld teen vroue en kinders deel, terwyl ander hul gevoelens oor hul eie ervarings gedeel het. Almal van hulle het saamgestem dat om geslagsgeweld te stop, **ons as mans moet praat en praat**. Dit is van kritieke belang vir mans wat aan geweld blootgestel is of self in hul jeug slagoffers was om hulp te soek. Moenie bang wees nie. **Sit jou trots opsy. Praat met 'n familielid of 'n vriend. Soek professionele hulp** deur toegang te verkry tot dienste wat deur ons Departement van Maatskaplike Ontwikkeling aangebied word. Jy is nie alleen nie.

FAMSA berader, Chuma Mangxa, wat die bekendstelling bygewoon het, het ons gesamentlike pogings om geweld teen vroue en kinders te beëindig, perfek opgesom toe hy sê: "Ons gaan hierdie plaag by die wortel doodmaak".

'n Veldtog teen geslagsgebaseerde geweld is afhanklik van ons maatskaplike werkers wat ons onbesonge helde is. Elke dag konfronteer hulle die harde realiteit wat soveel van ons inwoners in die gesig staar. Ons waardeer die uiters belangrike werk wat hulle doen. Dankie dat jy jou tyd opgeoffer het om die mees kwesbares in ons samelewing te help. Ek is trots om aan te kondig dat ons in die jaar wat voorlê meer maatskaplike werkers in diens gaan neem. Ons verbind ons daartoe om meer geestesgesondheidsdienste te lewer.

Die behoefte aan maatskaplike dienste is ongelukkig nimmereindigend. In 'n uiters ongelyke samelewing word te veel mense deur die stelsel misgekyk. Dit is ons verantwoordelikheid om hulle op te help en aan hulle die dienste te verskaf wat hulle nodig het om hul waardigheid te herwin sodat hulle ten volle funksionerende lede van die samelewing kan word.

Ons doen dit met die hulp van ons NRO-vennote en die privaatsektor.

Plaaslike regering

Ons munisipaliteite is op die vlak van dienslewering, en die ondersteuning wat hulle van **ons personeel in die Departement van Plaaslike Regering en Provinsiale Tesourie ontvang, is van onskatbare waarde.** Dit was 'n uitdaging om hul stabiliteit te midde van beurtkrag te verseker. Die stabiliteit van munisipaliteite is van kritieke belang om ons stede en dorpe optimaal te laat funksioneer.

Terwyl ons die huidige uitdagings takel wat die plaaslike regering in die gesig staar, moet ons ook na historiese kwessies kyk. Apartheid het diep letsels op baie van ons gemeenskappe gelaat en dit is vandag nog sigbaar. Ons dorpe en stede weerspieël ongelukkig steeds die wrede verlede van Apartheid wat mense verdeel en van hul menswaardigheid ontnem het.

Die gevolg was gapende en groeiende ongelykheid.

Die **streeks sosio-ekonomiese projekte (SSEP)-program** het ten doel om Apartheid se ruimtelike beplanning te takel deur nou saam te werk met munisipaliteite en staatsdepartemente om projekte te identifiseer wat 'n daadwerklike en blywende impak op die lewensgehalte van gemeenskappe sal hê. Dankie aan die KfW-ontwikkelingsbank en die Duitse regering vir hul volgehoue ondersteuning en bevordering van die voorkoming van geweld, stedelike opgradering en SSEP.

Dit is 'n burger-gesentreerde stedelike opheffing-inisiatief wat daarop gefokus is om **buurtskaalverbeterings** te lewer aan gemeenskappe in die Wes-Kaap wat beter gediens moet word.

Die Wes-Kaap se baanbrekende **Beleidsraamwerk vir Inklusiewe Behuising** help munisipaliteite om die insluiting van bekostigbare huise in stedelike sentrums te fasiliteer en te verbeter, wat help om mense nader aan ekonomiese geleenthede en dienste te bring.

Die bekendstelling van inklusiewe behuising is kompleks, en dit betrek talle rolspelers en belanghebbendes.

Hierdie regering sal voortgaan om hard te werk om ongelykheid te beëindig, om daardie gaping tussen gemeenskappe te sluit om inklusiwiteit te bevorder.

Vir die Wes-Kaapse regering is die behoefte om ons stede en dorpe te transformeer ononderhandelbaar. Ons kan nie 'n "Not-In-My-Backyard" -mentaliteit goedpraat nie en doen 'n beroep op inwoners om saam met ons te werk.

Rampbestuur

Die Wes-Kaap is geneig tot 'n magdom natuur- en mensgemaakte rampe, en ons weet dat soos wat klimaatsverandering versnel, ons op meer uiterste gebeure sal moet reageer. Hierdie week **het damvlakke tot 50% kapasiteit** in die Wes-Kaap gedaal, en in die lig van die waarskynlikheid van ondergemiddelde reënval hierdie winter is dit **van kritieke belang dat ons daardie waterbesparingsgedrag wat ons almal tydens die vorige droogte geopenbaar het vir altyd deel van ons daaglikse lewe maak**. Hierdie jaar loods ons 'n waterbestandheidsprojek en wend ons begroting aan vir die bewaring van hierdie noodsaaklike hulpbron. Ons rampbestuur eerste reageerders speel 'n **kritieke rol in ons provinsie om lewens en infrastruktuur te red**. Wanneer inwoners gedwing word om hul huise te ontruim wanneer rampe toeslaan, storm ons dapper rampbestuurpersoneel in die vlamme en vloedwater in. Hul moed en toewyding maak ons gemeenskappe veiliger. Ek wil hulle ook bedank vir **hul bereidwilligheid om hul kundigheid** met ander provinsies te deel, soos KwaZulu-Natal ná die verwoestende April-vloede.

Te midde van verhoogde vlakke van beurtkrag, wat watervoorsiening, afvalwaterbehandeling en rioolfasiliteite beïnvloed, is ons plaaslike regeringsamptenare altyd gereed om enige gebeurlikhede te voorkom of die impak daarvan te beperk.

Die **Provinsiale Rampbestuursentrum** sal op 'n gereedheidsgrondslag bly solank as wat verskerpte beurtkrag voortduur en in noue en deurlopende kontak met munisipaliteite regoor die provinsie bly. Verder vereis die **Provinsiale Elektrisiteitstelsel-noodplan** dat elk van die provinsiale regering se departemente reaksiespanne op 'n gereedheidsgrondslag plaas. Die taak van hierdie spanne is om die kontinuïteit van bedrywighede in die geval van 'n groot noodgeval te verseker.

Goeie bestuur maak dienslewering moontlik

Die land voel steeds die impak van 'n donker dekade onder die rampspoedige spook van staatskaping en korrupsie. Die Wes-Kaapse regering het op 'n gereelde basis en vasberade teruggeveg teen diegene wat korrupsie moontlik gemaak het.

Ons het 'n regering opgebou wat mense kan vertrou, gebaseer op ons waardes. Ons maak seker dat fluitjieblasers ernstig opgeneem en beskerm word. Ek is baie dankbaar vir al ons personeel wat verseker het dat al die provinsiale regeringsdepartemente vir die 2021/22-boekjaar **ongekwalifiseerde oudits ontvang het**. Hierdie goeie bestuur stel

ons in staat om te verseker dat ons ons dienslewering aan die inwoners van hierdie provinsie so doeltreffend as moontlik maak.

Ons luister

Om onself te verbeter, moet ons aanhou luister. Bryant McGill het gesê: “Een van die opregste vorme van respek is eintlik om te luister na wat 'n ander persoon te sê het.”

Ek het die afgelope jaar die provinsie deurkruis om met gemeenskappe te vergader, verhoudings aan te gaan en nuwe vennootskappe en vriendskappe te smee. Oor die afgelope jaar het ek **onaangekondig by sleutel-diensleweringgebiede aangekom om burgers se ervaring van ons dienste te verstaan**. Vir die komende boekjaar het ek myself **beywer om 'n projek te befonds wat fokus op die verbetering van die kliëntedienservaring** en die beeld wat ons as regering aan ons inwoners voorhou.

Ek weet ook dat ons burgers aanlyn met ons span geskakel het – dankie aan ons spanne wat hierdie aanlynverbindings gefasiliteer het deur ons breëbandprojek wat meer as **1 900 WKR WiFi-webtuistes** regoor die provinsie bedien.

Ek het die merkwaardigste mense ontmoet. In **Prins Albert** is ek voorgestel aan die PACT-jeugsentrum wat later vanjaar help om die dorp se eerste jazzfees aan te bied. In Laingsburg het ons 'n huis van veiligheid besoek vir vroue en kinders wat geweld ervaar het. Die huis word deur die Provinsiale Departement van Maatskaplike Ontwikkeling en sy vennote in die NRO-sektor bestuur. Dit was inspirerend om die “Huismoeder” van die skuiling en haar kollegas te ontmoet en hul passie te aanskou.

Tydens 'n toer deur **Mitchells Plain** verlede jaar het ek op 'n nagpatrolie saam met 'n buurtwaggroep uitgegaan. Die patrolie het meestal uit bejaarde inwoners bestaan. Hulle mag dalk senior burgers wees, maar hul energie en toewyding om te help om hul gebied veiliger te maak, was aansteeklik en het my hoop gegee dat met mense soos hierdie aan ons kant, wat saam met ons werk, ons op klein en groot maniere 'n verskil kan maak.

In **Matjiesfontein**, in die hartjie van die Karoo, het ek deur 'n mineraalwaterproduksie-aanleg getoer wat meer as 'n dosyn plaaslike inwoners in diens geneem het.

Ek het klein besighede besoek, soos **Siki's Koffie** in Khayelitsha, wat nie net 'n fantastiese koppie koffie aan klante bied nie, maar ook koffiebone rooster en aan talle ander besighede voorsien. Die eienaar, Sikelela Dibeka, het tydens die pandemie 'n tweede Siki's in Claremont geopen. Hierdie onderneming is 'n uitstekende voorbeeld van die vasberade ondernemingsgees wat in hierdie provinsie gekoester word.

Ek en my span het aandagtig geluister na jou idees, voorstelle en probleme tydens ons **First Thursdays**. Die doel van hierdie inisiatief is om ons regering, die Stad Kaapstad en sy inwoners nader aan mekaar te bring.

Die pandemie het verhoed dat ons *First Thursday*-inisiatief op 'n toer deur die land kon gaan. Maar hierdie jaar neem ons wel die *First Thursday*-inisiatief deur die hele land. Vroeër hierdie maand het ons dit in Mitchells Plain gehou, en ek sien daarna uit om dit vanjaar verder oor die provinsie heen te neem. **Ek het nog nie 'n regering ontmoet wat so 'n gereelde en oopdeur-betrokkenheid by die alledaagse realiteite van sy burgers toon nie.**

Ek sal nie burgers se klagtes ignoreer nie. Ons moet luister en leer uit die kwessies wat aan ons uitgewys word. Hierdie regering word deursigtig bestuur en waar ons misluk, sal ons verbeter.

Die realiteit is dat ons nie perfek is nie, maar ons streef voortdurend daarna om harder te werk en beter te doen.

Soveel as wat julle, die burgers, die middelpunt is van wat ons doen, speel die Wes-Kaapse regering se kultuur en waardes ook 'n sentrale rol in ons werk. Ons sal voortgaan om hierdie waardes uit te leef en alles in ons vermoë te doen om dit aan jou oor te dra. Ons moet daarna streef om 'n beter regering en provinsie te wees.

Die provinsie van hoop

Speaker, die kragonderbrekings wat ons elke dag beleef, herinner my aan die bylyn van die Washington Post, dat “Demokrasie in die donker sterf”. Ek sal nie toelaat dat ons demokrasie wankel nie. In plaas daarvan **is my verbintenis tot die inwoners van die Wes-Kaap dat ons demokrasie en ons ekonomie sal floreer.**

Ons sal voortgaan om te werk met **“die vurige dringendheid van nou”**.

Ons is en sal verantwoordbaar en deursigtig wees en reageer en omgee as 'n regering. Ons plaas die behoeftes van ons burgers in ons harte, selfs wanneer ons as gevolg van kragonderbrekings in werklike duisternis gedompel word.

Baie van ons burgers sukkel en ly. Hulle verwag ondersteuning en daadwerklike optrede van ons as regering.

Julle, die burgers, die mense van hierdie buitengewone provinsie is die middelpunt van alles wat ons doen, en werk vandag vir môre. Hierdie regering is **“burgerbehep”**: ons is behep om ons bes vir die mense te doen om te verseker dat al ons burgers die waardigheid en welstand vind wat hulle verdien.

Hierdie jaar beplan ons 'n nuwe, vars en innoverende pad vorentoe.

Ons gaan die manier waarop ons dinge doen verbeter en moderniseer.

Ons werk met 'n tasbare gevoel van dringendheid, gemotiveer deur die uitdagings wat ons probeer oorkom.

Ons moet en sal daarna streef om beter te vaar as 'n regering, om meer ekonomiese geleenthede na ons inwoners te bring en ons provinsie 'n plek van welvaart te maak. Julle het ons hierdie reusetaak opgelê, en ons sal nie terugdeins om met dringendheid en vasberadenheid vorentoe te beweeg nie.

Ons voel **geëerd en waardeer die geloof en vertroue wat die mense** van die Wes-Kaap in ons gestel het en dit is my plig om oorweldig en geïnspireer te word deur die *vurige dringendheid van nou* en te lewer wat ons belowe het.